

בשם מרדכי⁶⁴⁴ 645, ועל ידי כך באה גאולה לישראל.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: צדיק אבד — לדורו אבד, שהדור איבד את הצדיק שהיה מגיין עליהם. אבל הוא עצמו — לא אבד במיתתו, שהרי חי הוא לחיי עלמא.

משל לאדם שאבדה לו מרגלית. שהרי בכל מקום שהיא — מרגלית שמה, ולא אבדה לעצמה. לא אבדה — אלא לבעלה.

"וכל זה איננו שוה לי". אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: בשעה שראה המן את

מרדכי יושב בשער המלך, אמר: כל זה איננו שוה לי. וכדרב חסדא.

דאמר רב חסדא: זה — מרדכי — בא בפרוזבולי [לשון עשירות], שמכר המן את עצמו למרדכי עבור ככרות לחם לפני ימים רבים, כדאיתא במדרש⁶⁴⁶. וזה — המן — בא בפרוזבוטי [לשון עניות⁶⁴⁷].

טו-ב

אמר רב פפא: וקרו ליה להמן: עבדא דמזדבן בטלמי [ככרות לחם].

"וכל זה איננו שוה לי". מלמד, שכל גזיו של אותו רשע חקוקין היו על לבו⁶⁴⁸. ובשעה

הרה"ק מלובלין, דהך דאיתא הכא דמביא גאולה לעולם — היינו גאולה פרטית, ולא גאולת כלל ישראל.

644. הכי נמי איתא במשנה באבות [פ"ו מ"ו]. וכתב שם התפארת ישראל: "שמי שעושה דבר טוב, הקב"ה חפץ שיתפרסם שם המטיב ודרכיו בעולם, וילמדו אחרים ממנו".

ולהלן כתב: "שהרי מרדכי עשה קידוש ה' גדול, להודיע איך היהודי נאמן למלכו. שהרי הסתכן עם ב' שרים גדולים כדי להציל מלכו, ולא היה חושש, אולי המלך המבוהל והטפש ההוא היה מוחל להם, והיו עי"ז חייו תלויים בשערה! אולם, ע"י שאמרה אסתר לאחשורוש המעשה בשם מרדכי, נתגלגל הדבר שע"ז באה גאולה לעולם. ולא לבד גאולת צרת הגוף, אלא גאולת הנפש, והתקרבות ישראל לאביהם שבשמים [כמגילה דט"ז ע"ב]. ועיי' מה שכתב שם במדרש שמואל.

645. בדרשות חתם סופר [ח"א דף קצ"ז ע"א] כתב, דאולי י"ל דבתיבת "מרדכי" רמזה למלך את כל אותו המעשה. ד"מר" הוא לשון משקה, וגם לשון סם המות, וגם הוא לשון אמירה.

ו"דיכ"י" הוא לשון דבר הנוכחי. והכי קאמרה ליה לאחשורוש: "מר דיכ"י — מר דיכ"י, מרדכי מר דיכ"י". וה"פ: המשקה הזה — יש בו סם המות זה. ומרדכי — אמר את זה. והיינו הך דכתיב: "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי", שע"י השם "מרדכי" — ספרה למלך את כל אותו המאורע.

646. ילקוט שמעוני [תתנ"ו], הובא במנות הלוי על הפסוק: "וכל זה איננו שוה לי" [ה' י"ג].

647. ש"בולי" — הוא לשון עשירות, כדאמרינן בגיטין [ל"ז ע"א]: ושברתא את גאון עוזכם — אלו בולאות שביהודה. ו"בוטי" — הוא לשון עניות, כמו "והעבט תעביטנו". רש"י.

648. והביא השפתי חכמים, דהר"מ כץ פירש בזה הנוסח ב"מעוז צור": "רוב בניו וקניניו על העץ תלית". דלכאורה מאי "וקניניו"?

אלא, שהרי ודאי כשבא המן אל המשתה, היו כל גזיו חקוקין על לבו כמנהגו. ומיד אחר המשתה אמר המלך "תלוהו עליו", אם כן, הרי תלו את המן עם גזיו, דהיינו כל קניניו, על העץ!

שרואה המן את מרדכי יושב בשער המלך, אמר: כל זה איננו שוה לי⁶⁴⁹.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק. שנאמר: "ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו'" [והכי הוא סיפיה דקרא [ישעיה כ"ח, ה' ו' ז']]: "...ולצפירת תפארה לשאר עמו, ולרוח משפט ליושב על המשפט, ולגבורה משיבי מלחמה שערה, וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו, כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו ברואה פקו פליליה"].

מאי: "לעטרת צבי ולצפירת תפארה"?

לעושי צביונו [רצונו] ולמצפין תפארתו.

יכול לכל העושי צביונו יהא עטרה, אף על פי שמתגאין?

תלמוד לומר: "לשאר עמו", למי שמשום

עצמו כשירים שאינם חשובין, כך הוא אינו מתגאה.

"ולרוח משפט" — זה הדין את יצרו, ששופט את רוחו.

"וליושב על המשפט" — זה הדין דין אמת לאמתו⁶⁵⁰.

"ולגבורה" — זה המתגבר על יצרו⁶⁵¹.

"משיבי מלחמה" — שנושאים ונותנים במלחמתה של תורה.

"שערה" — אלו תלמידי חכמים, שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. והיינו "שערה", שנעשין כשוערין לפתוח הדלתות בהשכמה, ולהתאחר שם עד זמן נעילתן.

אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! מה נשתנו אלו — ישראל,

והיינו נמי דכתיב: "ויאמר המלך לאסתר הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ". דר"ל, לא בית ריקם נתתי, אלא גם "ואותו תלו על העץ", שנתתי לאסתר גם אותו עם כל גנזיו החקוקין על לבו [ומתבאר היטב למאי דאמרין לעיל בגמ' [י' ע"ב] אקרא ד"לתת לטוב לפני האלקים", שהחוטא אוסף וכונס ממון — כדי שינתן בסוף לצדיק].

649. ביאר בעל מדרש שמואל, דהיינו, שלאחר שסיפר המן לאשתו ואוהביו את כבוד עשרו ורוב בניו, אמר שכל זה איננו שוה לו כאשר הוא רואה את מרדכי. שהרי הוא עבדו של מרדכי, ומה שקנה עבד — קנה רבו! ולכן יעצו לו שיתלה את מרדכי, ואז יהיה המן בן חורין, ויהיו נכסיו שלו.

650. הדברי שאול מפרש את הכפילות "אמת לאמתו", דאף אם דן הדיין דין אמת, אבל לא מפני שכך הוא הדין, אלא מפני אהבתו אליו — אין זה דין אמיתי. והיינו דאמרין במס' כתובות [ק"ה ע"א], דאסור לקבל שוחד אפילו על מנת לחייב את החייב.

651. המהרש"ם [בתכלת מרדכי] מבאר, דהאי דדרשינן להך קרא: "ולגבורה משיבי מלחמה שערה" איצר הרע, היינו, שבכל מלחמה, אם גובר על שונאו ומנצחו — אזי נגמרה המלחמה. משא"כ במלחמת היצר, שהרי כל הגדול מחבירו — יצרו גדול ממנו, ועוד, שיצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום. והיינו שתמיד עומד היצר על השער, שאף אם נצחו וגרשו מביתו, הרי הוא מתחדש עליו, ועומד שוב בפתחו.

מאלו — אומות העולם, שבישראל יש מידות האלו, ובאומות העולם לא?

אמר לה הקדוש ברוך הוא: ישראל עסקו בתורה, ואילו אומות העולם לא עסקו בתורה.⁶⁵²

אמר ליה מדת הדין: "גם אלה ביון שגו ובשכר תעו פקו פליליה"⁶⁵³. אין פקו — אלא גיהנם, שנאמר: "ולא תהיה זאת לך לפוקה" [כדלעיל י"ד ע"ב]. ואין פליליה — אלא

דיינין, שנאמר: "ונתן כפלילים".

כתיב: "ותעמד בחצר בית המלך הפנימית". אמר רבי לוי: כיון שהגיעה לבית הצלמים — נסתלקה הימנה שכינה⁶⁵⁴.

אמרה אסתר: אלי אלי, למה עזבתני?⁶⁵⁵ שמא אתה דן על שוגג — כמזייד⁶⁵⁶, ועל אונס [שאף על פי שאני באה אליו מאלי — אונס הוא⁶⁵⁷] — כרצון?!

כן עזבתני, על כל פנים, שמע בקול תהלות ישראל העומדים עתה, וצועקים אליך בבתי כנסיות במקומות הקדושה, והיינו דכתיב: "תהלות ישראל".

הך "על שוגג — כמזייד" לא אתפרש בדברי רש"י. וכתב בא"י הים, שכשראתה אסתר שנסתלקה ממנה שכינה, התחילה לפשפש במעשיה. וחשבה, אולי חייבים היא ומרדכי, משום שגילו למלך את מחשבת בגתן ותרש, כי עי"ז נשאר המלך בחיים, וגידל את המן. וחשבה אסתר שהם חטאו בזה, כמו שחטא שאול כשהשאיר את אגג מלך עמלק חי. ועל זה התנצלה ואמרה שהם שוגגים בדבר, דהיאך היו יכולים לדעת שהמלך יגדל את המן? משא"כ שאול, שהיה מזייד.

כך פירש רש"י. וכתב המהרש"א, דקצת קשה, הא אמרינן לעיל, דהך שבאה לאחשורוש מאליה — לא חשיב אונס, דאלא"ה לא היתה נאסרת למרדכי! ועי"ש מה שתיריך.

וכתב הרש"ש, שנעלם ממנו תשובת מהרי"ק [שורש קס"ז, הביאו הב"ש בס"י קע"ח סק"ד], שפסק, דמי שזנתה ברצון כדי להציל נפשות, אף דלא עבדא שום איסור, ואדרבה — מצוה עבדה, מ"מ אסורה לבעלה ישראל. והביא ראייה מהך דאסתר.

אבל בחכמת שלמה שם כתב, דאדרבה,

652. בעץ יוסף כתב, דנראה דצ"ל: "אלו עסקו בתורה ואלו לא עסקו בתורה". ולא מיירי באומות העולם. עי"ש שהביא נוסחא אחרת מילקוט ישעיה.

653. רש"י בישעיהו [כ"ח ז'] פירש: "גם אלה, יושבי משפט וכו', כלומר, טובים וחשובים שבהם — ביון שגו".

654. ד"ותעמוד" — היינו כמו "ותעמוד מלדת" [בראשית כ"ט ל"ה], שפסקה ממנה רוח הקודש. מהרש"א, עי"ש.

והאי שנסתלקה ממנה שכינה, היינו לפי שאין שכינה שורה במקום טמא. כמו שמצינו גבי משה במצרים, דכתיב [שמות ט' כ"ט]: "כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'", וכתב שם רש"י: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גילולים".

655. מקרא זה נאמר במזמור "למנצח על אילת השחר" [תהלים כ"ב ע"ב], שנאמר על אסתר [כדאיאתא ביומא כ"ט ע"א].

ועי" במהר"ש די אוזידא, שהאריך לבאר מזמור זה. וביאר המשך הפסוקים, שאמרה אסתר: "קלי קלי למה עזבתני", ואם בעבור שאני עתה יושבת במקום טמא, ואתה ה' אין זה מקומך, כי אם במקום קדוש, "ואתה קדוש יושב". כלומר, שאתה יושב במקום קדוש, ועל

או שמא על שקראתיו לאחשוורוש כלב⁶⁵⁸, שנאמר: "הצילה מחרב נפשי, מיד כלב יחידתי", ולא חלקתי כבוד למלכות?⁶⁵⁹ חזרה אסתר, וקראתו לאחשוורוש אריה. שנאמר: "הושיעני מפי אריה"⁶⁶⁰.

כתיב: "ויחי בראות המלך את אסתר המלכה נשאה חן בעיניו".

אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה לאסתר באותה שעה. אחד — שהגביה את צוארה, ואחד — שמשך חוט של חסד עליה, ואחד — שמתח את השרביט⁶⁶¹.

וכמה נמתח השרביט?

אמר רבי ירמיה: שתי אמות היה השרביט מעיקרא, והמלאך העמידו על שתיים עשרה אמות.

ואמרי לה: על שש עשרה העמידו.

ואמרי לה: על עשרים וארבע אמות.

במתניתא תנא: על ששים אמות העמידו⁶⁶².

וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה.

660. המהרש"א מבאר, דהיינו, שהרי הניצול מכלב רע, אינו נס כל כך כמו הניצול מפי אריה, שהוא ודאי נס גדול. ומתחילה חשבה לתלות הצרה בהמן, שהוא בדמיון לכלב, ד"הצילה מחרב נפשי מיד כלב" — ר"ת "המן" ו"ממכן". ובאמת אינו כן, שהצרה גם מהמלך, ובעי אפושי רחמי טפי, להיות נצולים בנס גדול. לכך חזרה ואמרה: "הושיעני מפי אריה", דהיינו, ממחשבה רעה של המלך.

661. כתב המהרש"א, די ש לכל זה רמז במגילה. דכתיב הכא: "נשאה חן", דבכל מקום כתיב גבי חן — לשון מציאה, ולכן דרשו, שנשא והגביה המלאך את צוארה. ומה שדרשו שאחד משך חוט של חסד עליה — היינו מדכתיב "חן". ואחד שמתח את השרביט — היינו מדכתיב: "ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט". דאמאי לא כתיב סתם "ותגע בשרביט"? מהכא ילפינן שמתח המלאך את השרביט, ויכלה ליגוע רק בראשו, לפי שהשרביט עצמו היה רחוק ממנה. ועיי' מה שכתב בזה הגר"א.

662. המהרש"א ביאר היכן רמוזים שיעורים אלו

ממעשה יעל משמע — דמותרת לבעלה. עיי"ש ראייתו. וכתב לחלק, דבמעשה אסתר, לא נמשך מהזנות גופא הצלת ישראל, רק בדרך רחוקה, שעיי"ז תמצא חן בעיניו — וימלא משאלותיה. ולהכי — נאסרה. משא"כ גבי יעל, דמגוף הזנות היתה הצלת ישראל, שנתכוונה להחליש את סיסרא, כדי שיישן ותוכל להרגו. ובהכי חשיב אונס ממש — ומותרת לבעלה.

658. בילקוט תהלים על הפסוק [תהלים כ"ב י"ז]: "סבבוני כלבים", איתא: "אלו בניו של המן". ועיי' ברנת יצחק, שהאריך לבאר אמאי קראתו אסתר לאחשוורוש "כלב", ואמאי נקראו בניו של המן "כלבים".

659. בעל מנחת עני מפרש, דהנה ידוע, שיותר קשה להציל את האדם מרודפו אם הוא בעל בחירה, מאשר אילו הוא מלך. שהרי: "לב מלך ביד ה', על כל אשר יחפץ יטנו". ולכן, כשראתה אסתר שנסתלקה ממנה שכינה, אמרה, שמא על שקראתיו כלב, ולא חשבה אותו למלך, לכן אין ביד ה' להטות לבבו לטוב. חזרה וקראתו אריה, שהוא המלך שבחיות, ובזה עוררה שיש ביד ה' להטות לבבו לטובת היהודים.

רבה בר עופרין אמר משום רבי אליעזר ששמע מרבו, ורבו מרבו: על מאתים אמה העמיד המלאך את השרביט⁶⁶³.

כתיב: "ויאמר לה המלך לאסתר המלכה: מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש"⁶⁶⁴.

והכי דרשינן ליה לקרא: עד חצי המלכות — ולא כל המלכות⁶⁶⁵, ולא דבר שחוצץ⁶⁶⁶ למלכות. ומאי ניהו — בנין בית המקדש⁶⁶⁷, שהוא באמצעו של עולם⁶⁶⁸. והיינו, שהתחילו לבנות את בית המקדש בימי כורש, וחזר בו כורש — וצוה לבטל את המלאכה. ואחשוורוש שעמד אחריו, ביטל גם הוא את המלאכה, ולא התיר לבנותו.

כתיב: "יבא המלך והמן אל המשתה".

דכתיב: "ותשלח את אמתה ותקחה", ודרשינן שנמתחה ידה אמות הרבה, כדי שתוכל לקחת את התיבה מן היאור.

וכן אתה מוצא בשיני רשעים. דכתיב: "שיני רשעים שברת", ואמר ריש לקיש: אל תקרי "שברת" — אלא "שרבבת".

דהכי הוה בעוג מלך הבשן, שעקר הר בר תלתא פרסי להשליכו על ישראל, והניחו על ראשו. ושלח הקדוש ברוך הוא נמלים — ונקבוהו. בקש עוג לשמטו מעל צוארו, ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן ולא היה יכול לשמטו.

ומדהוה ליה לקרא למכתב: "שן רשע", וכתב: "שיני רשעים", דרשינן שנשתרבבו שיניו ששים אמה. ד"י" ד"שיני", ו"י" ו"ם" ד"רשעים" — בנימטריא ששים הוו.

⁶⁶⁵. בילקוט אסתר [רמז תתרנ"ו] לא גרס "ולא כל המלכות". אלא הכי גרס: "עד חצי המלכות — ולא דבר שחוצץ המלכות". ועיי' במהרש"א.

⁶⁶⁶. כתב המהרש"א, דהיינו ד"חציו" — מלשון חציצה הוא. שחוצץ, ומגיע היזק מבנין בית המקדש למלכות. עיי"ש.

⁶⁶⁷. ביאר המהר"ל, דבנין ביהמ"ק חוצץ למלכות, משום דכשיבנה ביהמ"ק, אזי יהיו ישראל במלכותם, ומלכות ישראל מבטלת מלכות אחשוורוש. ועיי' מש"כ בזה ברנת יצחק.

⁶⁶⁸. כתב ביערות דבש, דלולי דברי הגמ', היה אפשר לפרש לפי הא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר [פרק י"א], שבאמת רנ"ד מדינות יש בעולם, ובכולן מלך אחשוורוש בתחילה. אלא שכאשר ביטל את בנין ביהמ"ק — נענש שמרדו בו חצי מהמדינות, ומלך רק על קכ"ז. והיינו שאמר

במגילה: מאן דאמר י"ב — משום די ש"ב תיבות מרישא דהאי קרא עד "ויושט", וכן מן "ויושט" עד סוף הפסוק. ט"ז — דכך יש תיבות מרישא דהאי קרא עד "שרביט הזהב". כ"ד — דכך יש תיבות בכולה האי קרא. ס' — די ששים אותיות מרישא דקרא עד "שרביט". עיי"ש.

⁶⁶³. והביא מנות הלוי, דבמדרש שוחר טוב [תהלים כ"ב, כ"ז] איתא: "אמר רב תחליפא, מצינו שאורך השרביט ששים וששים אמה. ונס אחרון גדול מן הראשון, וכל מה שהיתה נכנסת היה השרביט קופץ". והיינו, שכנגד מה שהיתה נכנסת — היה השרביט מתקצר והולך.

⁶⁶⁴. פשוטו של מקרא: "אף אם תשאלי ממני חצי המלכות — אתן לך". רש"י על המגילה שם.

תנו רבנן: מה ראתה אסתר, שזימנה את המן אל המשתה?

רבי אליעזר אומר: פחים טמנה לו. שנאמר: "יהי שלחנם לפניהם לפח" 669.

רבי יהושע אומר: מבית אביה למדה 670. שנאמר: "אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו'" 671.

רבי מאיר אומר: כדי שלא יטול המן עצה — וימרוד 672.

רבי יהודה אומר: כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית.

רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל: אחות יש לנו בבית המלך, ויסיחו משום כך

אחשוורוש: "עד חצי המלכות", דהיינו בית המקדש, שבגללו הפסיד חצי מלכות.

669. תימה, דלכאורה היינו כדאמרי אביי ורבא לקמן מ"בחומם אשית אל משתייהם", שמתוך הסעודה יבוא להם קלקול ופח?

וכתב המהרש"א, דהך דהכא, היינו שנתכוונה שכשם שהיתה סעודתו של אחשוורוש לפח לאשתו, שמא כך תהא לפח להמן. והך דאביי ורבא לקמן, היינו שנתכוונה שיהא השלחן קלקול למלך עצמו, כשם שהיה קלקול לבלשצר מתוך המשתה.

ובעל מדרש שמואל כתב, שסמכה אסתר על מאמר דוד המלך, אעפ"י שלא ידעה היאך היא המשתה להמן לפח. ובאמת לבסוף היה לו המשתה לפח. שמתוך שזימנה אותו אסתר פעמיים למשתה, נתגאה המן, וסיפר לאשתו ואוהביו את גדולתו, ויעצוהו לעשות עץ גבוה וכו' כדי שיבוא אל המשתה שמח, ולבסוף הוא עצמו נתלה עליו. עיי"ש עוד.

670. וכתב רש"י: "שמעה התינוקות אומרים כן". וביאר במנות הלוי, דהיינו, שכך שמעה מבית אביה, דהיינו מרדכי [כדכתיב: "לקחה לו לבת"], שיש ללכת לקראת פסוקי התינוקות לשמוע מה בפייהם. והיא שמעה מפי התינוקות פסוק זה.

והוסיף בעל מדרש שמואל, שהרי היו לפני מרדכי תינוקות שהיה מלמדם, כדאיתא במדרש,

ומהם שמעה. ובפרט, שאותו הזמן היה בין פסח לעצרת, שמנהג לקרות משלי באותו זמן [עיי' בהקדמה למדרש שמואל על מסכת אבות, שביאר שם אמאי נהגו כן]. וכיון שנוהגין לקרות משלי, לכן שמעה התינוקות אומרים כן. והמהרש"ם כתב, דהוה קשיא ליה לרש"י, הא אסור ללמד בתו תורה?! לכן כתב ששמעה כן מהתינוקות.

671. וסיפא דקרא: "כי גחלים אתה חותה על ראשו, וה' ישלם לך", ובעין יעקב גרסינן: "אל תקרי ישלם לך — אלא ישלימנו לך". וביאר המהר"ל, דהיינו, שע"י שאתה מטיב לשונאך, הוא נמסר בידך. דכל מושפע — מסור בידי המשפיע עליו. וזו היתה כוונת אסתר, כדי שיהא המן נתון בידיה.

ובאיי הים מפרש, עפ"י מה שביאר האבן עזרא בפסוק זה, שכשיזכור השונא את המאכל והמשקה שנתת לו, יהיה נשמר מעשות לך רע. ולזה כיוונה אסתר, כי בהיותם יחד אצל השלחן, ותגלה שהיא מזרע היהודים, וכפי גורת המן, הרי גם אסתר בכלל הגזירה, אזי בראות המן את הגדולה שאסתר נותנת לו, בהזמינה אותו אל שלחן המלך, יהפוך הוא את הגזירה או יבטלנה.

672. והיינו, שאם לא היתה מזמינה אותו להיות עמה במשתה היין עם המלך, אזי אם היתה מבקשת מהמלך שיבטל הגזירה, היה יכול המן ליטול עצה עם השרים — למרוד בביטול זה.

רבי יהושע בן קרחה אומר: אמרה אסתר, אסביר לו להמן פנים, כדי שיחשדינו המלך, ויהרג הוא וחיא⁶⁷⁵.

רבן גמליאל אומר: אחשורוש מלך הפכפכן היה, וחוזר בדיבורו. אמרה אסתר: שמא אפתנו להרוג את המן — ויתרצה. ואם לא יהא המן מזומן לפנינו, תעבור השעה ויחזור בו.

אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו לדבריו של רבי אליעזר המודעי⁶⁷⁶.

את דעתן מן הרחמים. לכן זימנה את המן, כדי שיחשדוה שהיא אוהבת ומקרבת את שונאיהם של ישראל, וירבו בבקשת רחמים.

רבי יוסי אומר: כדי שיהא המן מצוי לה בכל עת, ואולי תוכל להכשילו לפני המלך⁶⁷³.

רבי שמעון בן מנסיא אומר: אולי ירגיש המקום שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל⁶⁷⁴ [אי נמי, שאני צריכה להחניף לרשע זה, ולזלזל בכבודי. רש"י] — ויעשה לנו נס.

הגזירה!?

ותירץ, דבאמת לא לצורך ביטול הגזירה התחננה, אלא לתוספת טובה.

עוד תירץ, דהוצרכה להתחנן עבור המקומות הרחוקים, שאפשר שלא ישמעו את אשר אירע להמן, ויהרגו את היהודים שבמקומם [ואפ"ה חשיב שנתבטלה הגזירה, כיון שלא יהרגו כל היהודים]. לכן התחננה אסתר, שיישאלו רצים לכל מדינות המלך.

עוד תירץ, דכי אמרינן דכשמת חד מינייהו — בטלה גזירתא, היינו כשמת מאליו או נפל מן הגג. שאז אומרים שבודאי לא הסכימו מן השמים לאותה גזירה, ולכן גזרו עליו מיתה. אבל כשהמלך הורגו ברצונו, אז בודאי לא מבטלי לה. אמנם אסתר לא ידעה מזה, ולכן זימנה את המן. אבל כשראתה שאפילו אחר שנהרג המן — לא כתבו להשיב את הספרים, אז ידעה חילוק זה, ולכן באה בתחנונים את המלך, להעביר את רעת המן. עיי"ש עוד.

676. לכאורה צריך ביאור. אם כן, אמאי אמר רבן גמליאל סברה אחרת, דמלך הפכפך היה? וביאר בעל מדרש שמואל, דשמא קודם אמר רבן גמליאל את סברת עצמו. ואחר ששמע את סברת רבי אליעזר, אז בחר בסברתו. עוד כתב,

שיאמרו, שכתב אשר נכתב בשם המלך — אין להשיב! אבל עתה, כאשר הוא היה עמהם, נתבלבל שכלו, ולא עשה דבר. פתח עינים.

673. כך פירש רש"י. וכתב בעל מדרש שמואל, דאפשר לפרש עוד, שרצתה שיהא מצוי לה, שמא תמצא עת ועונה לחלות פניו, שהוא בעצמו יעשה שתתבטל הגזירה, וימשך אהבה וריעות בין שניהם, באופן שלא ישיב פניה ריקם.

674. אין הכוונה כפשוטו, שהרי הקב"ה יודע מצפוני הלב, ויודע שלא לזה נתכוונה אסתר. אלא שסוף סוף בזה הפילה אסתר את לבן של ישראל, ושמא משום כך ירחם הקב"ה על עמו. כי כן דרכו של הקב"ה, שכשוראה שעם ישראל מושפל — אזי הוא מרוממו. בעל מדרש שמואל.

675. ואיתא במס' תענית [כ"ט ע"א], דכאשר היו גוזרין גזירה, ואח"כ מת אחד מן היועצים, היו מבטלין את הגזירה [משום דהיו סבורים שאירע להם כך מפני הגזירה שגזרו, רש"י שם]. והקשה בעל מדרש שמואל, אם כן, אמאי הוצרכה אסתר להתחנן למלך להעביר את רעת המן, הרי כבר תלו אותו על העץ, ובטלה

דתניא, רבי אליעזר המודעי אומר: קנאתו במלך, קנאתו בשרים. דהיינו, שהעלתה את קנאת המלך והשרים עליו, שקינאו בו על שזימנה רק אותו⁶⁷⁷.

רבה אמר: האי שזימנה את המן למשתה, היינו כדכתיב: "לפני שבר — גאון"⁶⁷⁸.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו: כהאי קרא דכתיב בבלשצר וסיעתו, שחזרו מהמלחמה וישבו לשתות ונשתכרו, ובאותו יום נהרג בלשצר: "בחומם אשית את משתייהם וגו'". הכא נמי זימנה את המן אל המשתה, שמתוך משתייהם של רשעים — באה להם פורענות⁶⁷⁹.

אשכחיה רבה בר אבוח לאליהו. אמר ליה: כמאן הזיא אסתר ועבדא הכי, דזמינתיה להמן?

אמר ליה: ככולהו תנאי וככולהו אמוראי דלעיל.

כתיב: "ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו".

וכמה רוב בניו?

אמר רב: שלשים היו⁶⁸⁰.

דתרי רבן גמליאל הוו, כדאיתא בתוס' בעבודה זרה [ל"ב ע"א, ד"ה אבל].

677. ולכן לא עמדו לו השרים בעת צרתו. כדחזינן בחרבונה, שהיה מלכתחילה באותה עצה, ולבסוף גרם לו להתלות על העץ.

678. וכתב שם המצודת דוד [משלי ט"ז י"ח]: "טרם יבוא שבר על הרשע — בא לו מתחילה ממשל וגאון רב, כי בזה יכפל הצער".

ואיי הים הביא, דהיינו כדאיתא במדרש [אסתר רבה פרשה ז]: "משל לגולייך [אדם שפל] שקלל לבנו של שר. אמר המלך, אם אני הורגו, הכל אומרים: גולייך הרג. עשה אותו טרייכונוס [שר חשוב], ואח"כ התיז את ראשו. כך אמר הקב"ה, אלו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשוורוש לבטל בנין ביהמ"ק, לא היה מי יודעו. אלא יתגדל — ואח"כ יתלה וכו'". ולכן זימנה רק אותו, ולא את שאר השרים, כדי שיתגדל על כולם — ויבוא אל קיצו.

679. ובאיי הים ביאר, דהיינו, שמשתה היין עושה התפעלות בטבע אשר לאדם. יש אשר יתחמם ויתלהב אל מדת הרחמנות, ויש אשר יתקצף, ותבער כאש חמתו. וזהו שנתכוונה אסתר במה שזמנה אותם למשתה, אם לחמלה עליה, כאשר תבך ותתחנן "כי נמכרנו אני ועמי וכו'", ויבטלו את הגזירה. או כדי שיתקצף המלך, ויאמר "מי הוא זה וכו'", ומסקנא — הכי הוי. איי הים.

680. כתב מהרש"א, דיליף לה מדכתיב "ורב בניו", והרי לא מצינו במקרא אלא עשרה שנתלו, וא"כ מאי רבותיה, והלא כמה מצינו בקרא שהיו להם י בנים, וגם שלשים וארבעים! לכן דרשו ד"רב בניו" היינו יותר מעשרה שנתלו. וכיון דסתם לן קרא — נלמד סתום מן המפורש, שהיו ג"כ עשרה. וכיון דסתם לן קרא, ולא פירש מה נעשה באותן עשרה, אם נהרגו או חוזרין על הפתחים, אית לן למימר דהא והא איתא במספר עשרה.

עשרה מהן מתו [שנהרגו]⁶⁸¹. כדכתיב: "ואת וגו' עשרת בני המן הרגו", ועשרה — נתלו⁶⁸², ועשרה — מחזרין על הפתחים.

ורבנן אמרי: אותן שמחזרין על הפתחים — שבעים הויא. דכתיב: "שבעים בלחם נשכרו", אל תקרי שבעים [לשון שובע] — אלא שבעים⁶⁸³.

ורמי בר אבא אמר: כולן מאתים ושמונה הוו. שנאמר: "ורוב בניו".

ותמהינן: והא "ורוב" — בנימטריא מאתן וארביסר הוו?

אמר רב נחמן בר יצחק: "ורב" חסר וי"ו כתיב.

"בלילה ההוא נדדה שנת המלך". אמר רבי תנחום: נדדה שנת מלכו של עולם⁶⁸⁴ לנקום נקמתו.

ורבנן אמרי: נדרו עליונים, שהיו מלאכים מבהילין אותו כל הלילה, ואומרים לו: כפוי טובה! שלם טובה למי שעשאה! ועל ידי כך — נדרו תחתונים, דהיינו המלך.

רבא אמר: נדדה שנת המלך אחשורוש ממש. דנפלה ליה מילתא בדעתיה, אמר: מאי האי דקמן, דזמינתיה אסתר להמן? דלמא עצה קא שקלי עילויה דהחוא גברא [על עצמו אמר כן] למקטליה?

הדר אמר: אי הכי, מי לא הוה גברא דרחים לי [שאובהני], דהוה מודע לי?

הדר אמר: דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא, ולא פרעתייה. משום הכי מימנעי אינשי — ולא מגלו לי.

מיד, ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים⁶⁸⁵, ויהיו נקראים לפני המלך.

681. ובמהר"ל איתא שמתו במיתה כדרך הטבע.

682. כתב הרש"ש, דאולי הכוונה כך: דעשרה נהרגו — כדכתיב במגילה. והאי דכתיב: "ואת עשרת בני המן יתלו על העץ" — היינו עשרה אחרוני, שנתלו מחיים. אמנם בתוס' ביומא [ל"א ע"א ד"ה אמה] איתא, דהעשרה שנתלו — הן אותן שנהרגו תחילה.

683. דא"א לפרש כפשוטו, דאם שבעים הם, אמאי צריכין להשתכר עבור פת לחם? על כן דרשוהו שבעים בני המן היו מחזרין על הפתחים עבור פת לחם. מהרש"א.

684. בספר "נוהג כצאן יוסף" הביא, ששמע מרבי יהודה חזן ז"ל ב"פנחס שול", שהיה קורא בקול רם את המילה "המלך" בפסוק "בלילה

ההוא", ובניגון שמנגנין "המלך" בראש השנה וביוהכ"פ. וכתב על זה: "ובינותי בספרים למצוא טעם לזה וכו' עד שמצאתי סמך לזה שהוא מנהג כשר וישר, ממה שאמרו חז"ל וכו' נדדה שנת המלך — מלכו של עולם".

685. כתב המלבי"ם [אסתר ו' א'] בשם מפרשים, דספר הזכרונות הוא לוח המפתחות של ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, שבו היה כתוב הכל באורך. וספר הזכרונות היה תחת ידו של המלך, ועל ידו היו מחפשים דברים בספר דברי הימים [וכתב בספר נוהג כצאן יוסף, שמכאן סמך למנהג הקדמונים, לעשות מפתחות לכל ספר].

עוד פירש, שהיה ספר דברי הימים, שנכתב לזכרון לדור אחרון, קורות המלך ועלילותיו, הן טוב והן רע. וספר זה לא היה ביד המלך, רק

אלא, מלמד ששמישי [סופר המלך, ושונא טו-א ישראל היה⁶⁸⁹] מוחק מה שהיה כתוב בספר הזכרונות, משום שלא רצה שיעשה כבוד למרדכי, וגבריאל כותב מחדש את מה שנמחק⁶⁹⁰.

אמר רבי אסי: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא: ומה כתב שלמטה שלזכותן של

מדכתיב: "ויהיו נקראים" — מלמד שהיו נקראים מאליהן⁶⁸⁶.

כתיב: "וימצא⁶⁸⁷ כתוב". והא "וימצא כתב" מבעי ליה למכתב, שהרי "כתב" משמע שהיה כתוב מעיקרא, מה שאין כן "כתוב" — משמע שנכתב עתה מחדש!⁶⁸⁸

הדבר כמציאה הבאה בהיסח הדעת, שהרי הוא לא היה יודע זאת קודם. עיי"ש.

688. כך פירש רש"י. וצריך תוספת ביאור, דמאי משמע "כתוב" שנכתב עתה, יותר מ"כתב"? וביאר בעל מדרש שמואל, ד"וימצא" — משמע דדרך מציאה נמצא הכתב. ואילו היה כתוב "וימצא כתב", הוה דרשינן ששמישי השמיט מלפני המלך את הכתב שהיה כתוב בו מעשה מרדכי, וגבריאל היה מביא את הכתב לפני המלך. אבל השתא, דכתיב "וימצא כתוב", ודאי הכוונה שעד עתה לא היה כתוב, ועכשיו נמצא כתוב — בדרך מציאה. והיינו ששמישי היה מוחק, ולא היה כתוב כלל כבר, וגבריאל היה כותב מחדש. עיי"ש.

689. ובתרגום איתא שהיה בנו של המן. והכי איתא בתרגום שני: "וכד חזי שמישי ספרא מה דחוי מרדכי על בגתנא ותרש, הוי מהפך ית פצימי דספרא, ולא הוי צבי למקרא. והוי רעוא מן קדם מרי עלמא, ואתגוללו פצימיא מאליהן, והוי מתקרין קדם מלכא". וכתב באיי היס, דאפשר דהיינו הך דאמרין הכא: "מלמד ששמישי מוחק וגבריאל כותב", דקרי להיפוך הפצימין — מחיקה, ולגלגול הפצימין אל מקומן — כתיבה.

690. ואיתא בילקוט [תתרגז], דלפינן לה מדכתיב: "וימצא כתוב", דאין אומרים וימצא

ביד המשנה. ועוד ספר היה שנכתב לפני המלך, שיהיה לזכרון לפני המלך עצמו, והוא הנקרא ספר הזכרונות.

והגר"א כתב, דספר דברי הימים היה גדול מאד, כי שם נכתב כל מה שנעשה מבריאת העולם. ובספר הזכרונות — נכתב בקיצור כל דבר מהדברים.

686. דאל"כ הול"ל: "קורין". מהרש"א. והקשה בעל מדרש שמואל, אם כן, אמאי היה צריך להך דלהלן שגבריאל היה כתוב מחדש, הרי היו נקראין מאליהן?! וביאר, דבאמת יש לתת טעם, אמאי גזר המלך להביא את ספר הזכרונות, ולמה לא גזר להביא לפניו עניינם אחרים, כמנגנים וכיו"ב, שכך דרך מי שנדדה שנתו, שהניגון מביא את השינה? אלא הכוונה, שקודם היו נקראים הסיפורים שבספר הזכרונות לפני המלך מאליהם. וכשראה המלך דבר זה, אמר, הלא דבר הוא! ואז גזר שיביאו לפניו את ספר הזכרונות, והיה שמישי מוחק — וגבריאל כותב.

687. במהר"ש די אוזידא, הביא על הפסוק [ב' כ"ג]: "ויבוקש הדבר וימצא", דבמתרגם איתא: "ואמירת אסתור למלכא, ואתכתיבת בשם מרדכי". וביאר, דבאמת לא אמרה למלך בשם מרדכי, אלא לענין הכתיבה — צותה לסופרים שיכתב בספר הזכרונות בשם מרדכי. והיינו דכתיב הכא: "וימצא כתוב", כי לגבי המלך היה